

Sosyal Hizmet Çalışanlarında Din ve Maneviyat Algısı: Şırnak Örneği

Perception of Religion and Spirituality in Social Service Employees: Sırnak Sample

Kayhan BAYRAM¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı, Şırnak, Türkiye.
Asst. Prof. Dr., Department of Sociology of Religion, Faculty of Theology, Şırnak University, Sırnak, Türkiye.

Makale Bilgisi / Article Information

Atıf / Citation: Bayram, Kayhan. "Sosyal Hizmet Çalışanlarında Din ve Maneviyat Algısı: Şırnak Örneği". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (Haziran 2025), 316-337.

ÖZET

Geliş Tarihi
01.07.2024

Kabul Tarihi
13.05.2025

Yayın Tarihi
15.06.2025

Bu çalışma, din ve maneviyatın, sosyal hizmet çalışanları üzerindeki etkisine değinmektedir. Maneviyat kavramı, bireylerin anlam dünyasındaki aşkın, dinamik, bütüncül, soyut, bağlılık, amaç ve mâna anlayışlarının tümünü içermektedir. Maneviyat, dini kapsamla birlikte sadece dini inançlarla sınırlanmamaya bir kavramdır. İki terim aynı mânada kullanılsa da kendisini daha anlaşılır kılmaya için birbirine ihtiyaç duyar. Din ve maneviyatın bireyler üzerindeki etkisini sosyal hizmet kurumlarında görev alan, sosyal çalışmacılar üzerinde gözlemlemek mümkündür. Son dönemlerde, sosyal hizmetler alanında maneviyatın yeri ve etkisi daha somut bir biçimde değerlendirilmeye başlanmıştır. Literatürde bu konunun daha önce nicel yöntemlerle incelenmemiş olması, araştırmanın alana sağlayacağı katkıyı ortaya koymaktadır. Ayrıca bu çalışmada elde edilen sonuçların bağımsız değişkenlere göre puan dağılımı, diğer çalışmalarla test edilmesine aracılık yapacaktır. Çalışmada din ve maneviyatın, epistemolojik ve ontolojik boyutunun yanı sıra, ikisi arasındaki farklara değinmektedir. Araştırma, sosyal hizmet uygulamalarında din ve maneviyatın etkisini, dinin tutumlar ile karşılaştırarak ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca din ve maneviyatın toplumun önemli sosyal kurumlarından birisi olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı, Sosyal Hizmetler Merkezi (SHM) çalışanları üzerindeki işlevine dikkat çekmektedir. Çalışma, bu işlevlerin SHUDMR (Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü Ölçeği) ile korelasyonunu ele almaktadır. Araştırmanın temel amacı, din ve maneviyatın fonksiyonel etkilerini sosyal hizmet alanı üzerinden değerlendirerek genel bir yoruma gitmektir. Çalışma, sosyal hizmet çalışanlarının demografik özelliklerinin din ve maneviyat algılarına etkisini ölçmeyi, din ve maneviyatın sosyal hizmet çalışanları üzerindeki algısal etkilerini ortaya koyarak, bunun diğer sosyal kurumlar üzerindeki olası yansımalarına dair ipuçları sunmayı hedeflemektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında din ve maneviyatın fonksiyonel görünümünü somutlaştırma amacıyla, dini tutum ve diğer bazı demografik maddeler ile SHUDMR ölçek maddeleri arasında korelasyon analizleri yapılmıştır. Araştırma evrenini sosyal hizmet çalışanları oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklem kapsamı ise, Şırnak sınırları içerisinde görev yapmakta olan sosyal hizmet çalışanları ile sınırlanmıştır. Örneklem grubuna kolayda ve amaçlı örneklem yöntemleri kullanılarak ulaşılmıştır. Anket çalışması 2024 yılında, cinsiyet farkı gözlemlenmesinin gönüllülük esasına dayalı 18-65 yaş aralığındaki 151 sosyal hizmet çalışanı üzerinde uygulanmıştır. Gerekli analizler yapıldıktan sonra sonuçların korelasyon durumları yorumlanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilere göre, sosyal çalışmacıların işleyişinde, eylem ve düşünce dünyalarının şekillenmesinde din ve maneviyatın önemi betimlenmiştir. Katılımcıların dindarlık boyutundan elde edilen puana göre dini tutum derecesinin SHUDMR üzerindeki yansımaları ölçülmüştür. Konu ile ilgili kavramsal içeriğe değinildikten sonra, ortaya atılan hipotezler test edilerek doğrulanma derecelerine bakılmıştır. Araştırmanın hipotezlerine göre, sosyal hizmet çalışanlarında din ve inanç kaygıları vardır. Bu kaygılar, demografik niteliklere göre değişkenlik gösterip sosyal hizmet uygulamalarını doğrudan etkilemektedir. SHUDMR düzeylerinin dindarlık düzeylerine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Özellikle dindarlık düzeyinin SHUDMR arasında anlamlı pozitif yönlü bir korelasyonun varlığı ortaya çıkmıştır. SHUDMR puan dağılımının kendini tanımladıkları kimlikler değeri göre değiştiği belirlenmiştir. Ayrıca, demografik niteliklere göre dağılımın farklılık gösterdiği, bazı özellikler üzerinde ise herhangi bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Sonuç olarak, din ve maneviyata duyarlı sosyal hizmet anlayışı, bireyin tek yönlü değerlendirilemeyeceğini ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Din Sosyolojisi,
Din, Maneviyat,
Sosyal Hizmet,
Maneviyat Algısı.

ABSTRACT

Date of Submission
01.07.2024

Date of Acceptance
13.05.2025

Date of Publication
15.06.2025

Keywords:

Sociology of Religion,
Religion, Spirituality,
Social Work,
Perception of
Spirituality.

This study touches upon the impact of religion and spirituality on social workers. The concept of spirituality includes all transcendent, dynamic, holistic, abstract, commitment, purpose, and meaning understandings in the world of meaning of individuals. Although spirituality includes religion, it is a concept that cannot be limited to religious beliefs alone. Although the two terms are not used in the same sense, they need each other to make themselves more understandable. It is possible to observe the effect of religion and spirituality on individuals social workers working in social service institutions. The fact that this topic has not been previously examined using quantitative methods in the literature highlights the contribution of this research to the field. Furthermore, the score distribution across independent variables identified in this study will serve as a basis for comparison and validation in future studies. In the study, in addition to the epistemological and ontological dimensions of religion and spirituality, the differences between the two are touched upon. The research reveals the influence of religion and spirituality in social work practices by comparing them with religious attitudes. The research mainly draws attention to the functions of religion and spirituality on the employees of the Social Services Center (SHM) affiliated with the Ministry of Family and Social Services, which is one of the important social institutions of society. The study addresses the correlation of these functions with the SHUDMR (Scale of the Role of Religion and Spirituality in Social Work Practice). The primary aim of this research is to assess the functional effects of religion and spirituality within the field of social work and derive a broader interpretation. The study seeks to examine the impact of social workers' demographic characteristics on their perception of religion and spirituality, while also revealing the perceptual effects of religion and spirituality on social workers and providing insights into their potential implications for other social institutions. In order to concretize the functional view of religion and spirituality in social work practices, correlation analyses were conducted between religious attitudes and some other demographic items and the SHUDMR scale items. The research population consists of social workers. The sample scope of the study is limited to social service workers working within the borders of Sirnak. The sample group was reached using convenient and purposeful sampling methods. The survey study was carried out on 151 social service workers between the ages of 18-65 on a voluntary basis regardless of gender difference in 2024. After the necessary analyses were conducted, the correlation of the results was interpreted. Based on the data obtained from the study, the findings illustrate the significance of religion and spirituality in shaping the actions, thought processes, and operational dynamics of social workers. According to the score obtained from the religiosity dimension of the participants, the reflections of the degree of religious attitude on SHUDMR were measured. After addressing the conceptual framework of the topic, the proposed hypotheses were tested to assess the extent to which they were supported. According to the research hypotheses, social workers experience concerns related to religion and belief. These concerns vary according to demographic characteristics and directly affect social work practices. It has been determined that SHUDMR levels vary according to religiosity levels. In particular, a significant positive correlation emerged between the level of religiosity and SHUDMR. It has been determined that the distribution of SHUDMR points varies according to the identity values with which they identify themselves. In addition, it has been observed that the distribution differs according to demographic characteristics, while it does not have any effect on some characteristics. As a result, the understanding of social work sensitive to religion and spirituality reveals that the individual cannot be evaluated in one way.

GİRİŞ

Bireyin yaşamında maneviyatın olumlu etkileri dikkate alındığında, sosyal hizmet alanında özellikle danışmanlık süreçlerine dini ve manevi unsurların entegre edilmesinin faydalı olacağı görülmektedir.¹ Maneviyata duyarlı sosyal hizmet, farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alınarak manevi temelli sosyal hizmet, manevi sosyal çalışma müdahalesi, dini/manevi danışmanlık, din ve sosyal hizmetler gibi çeşitli isimlerle anılmaktadır. Bu farklı adlandırmalara rağmen, hepsinin ortak noktası, sosyal hizmet süreçlerinde toplumun özel olarak bireylerin inanç dünyasını ve kültürel değerlerini dikkate almanın gerekliliğini vurgulamasıdır. Aynı zamanda, danışanların manevi yönüne odaklanarak, onların yaşadığı sorunların çözümünde bu unsurların önemli bir rol oynayabileceğini savunmaktadır.² Bu alanda yapılan çalışmaların çoğunda disiplin olarak sosyal

¹ Elif Çoban, "Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamalarının Yeri ve Önemi: İstanbul Örneği", ed. Ali Ayten ve diğ., *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik II* (İstanbul: Dem Yayınları, 2016), 129.

² Vehbi Ünal, "Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/2 (2021): 597-618.

hizmetlerin özellikle risk grupları ile olan ilişkisi ele alınmakta, konuya fazlaca teorik yaklaşılmakta, direk olarak danışmanların bu yönü göz ardı edilmektedir. Literatürde özellikle saha çalışması düzeyinde bizzat sosyal hizmet çalışanlarının din ve maneviyat algısının yansımaları fazla ele alınmamaktadır. Çalışmamız, alandaki bu konuya odaklanarak literatürdeki çalışmalardan farkını ortaya koyacak ve aynı zamanda bu alana olan katkısını kanıtlayacaktır.

Araştırma evreni, sosyal hizmet çalışanlarından oluşmaktadır. Çalışma, sosyal hizmet çalışanlarının din ve manevi temayüllerinin mesleki işleyiş ve anlayışına olan ilişkisi konu edinmektedir. Din ve maneviyatın sosyal hizmet çalışanları üzerindeki etkilerini betimlemek amacıyla, nicel yöntemle yapılan bu çalışma, sosyal hizmet anlayışında din ve maneviyatın gerekliliği problemini temellendirilmektedir. Bu amaçla, dini ve manevi inançların kaygı derecesinin, iş anlayışına olan etkisi betimlenmektedir. Sosyal hizmet çalışanları arasında, bu bileşenlere sahip olanlar ile olmayanlar arasında farkların müracaatçılara olan yansımalarının çıktılarını sunulmaktadır. Bunun yanında din ve maneviyatın sadece sosyal hizmet alanında değil, diğer sosyal kurumlara olan etkisi hakkında da çeşitli ipuçları sunmaktır. Araştırmanın çıktıları, bu durumun sosyal hizmet çalışanları için geçerliliğini test etmeye çalışmaktadır. Nihayetinde din, bireylerin mesleki ve sosyal kişiliğinin oluşumu üzerinde aktif bir aktör görevi alır.

Ülkemizde konuya ait yeterli çalışmanın olduğu söylenemez. Literatürde, sosyal hizmet uygulama alanında maneviyatın rolü ile ilgili çalışmalar, artarak devam etmektedir.³ Ülkemizde bu alanda en kapsamlı çalışma, konuyu sosyal hizmet öğrencileri nazarında çalışan ve ölçeğini kullanmış olduğumuz Hıdır Apak'a⁴ aittir. Apak ve Acar'ın birlikte kaleme almış oldukları "*Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü ile Manevi Yönelim arasındaki İlişkinin İncelenmesi*" adlı çalışma⁵, sosyal hizmet öğrencileri üzerinde uygulanmış ve öğrencilerin manevi yönelimler ile bu alanda din ve maneviyatın rolüne ilişkin olumlu görüşleri betimlenmiştir. Yapıcı ve Koçak tarafından 2017 yılında yapılan "*Türkiye'de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta-Analitik Bir Değerlendirme*" isimli⁶ Meta-analitik yöntemle gerçekleştirilen çalışmada, dindarlık ve maneviyat ile ruh sağlığının farklı parametreleri arasındaki boyutların çeşitliliği üzerine araştırma yapılmıştır. Bu çalışma, konu ile ilgili önceden yapılan çalışmaların genel bir değerlendirmesidir. Dinçer vd. tarafından 2021 yılında yapmış oldukları "*Çalışma Sosyolojisi Açısından İşyerinde Maneviyat*" isimli⁷ çalışmada, işyerinde maneviyat kavramını sosyolojik bir perspektiften ele alarak, Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmaları ve iş dünyasına katkılarını değerlendirmektedir. Gümüş ve Beki tarafından 2021 yılında kaleme alınan "*Sosyal Hizmet ve Bazı Sosyal Bilim Alanlarında Maneviyat Üzerine Yapılan Çalışmaların Karşılaştırmalı Analizi*" isimli⁸ çalışmada, sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji gibi alanlarda maneviyat konusunu ele alan 46 çalışmayı analiz etmektedir. Sonuçlar, maneviyatın mikro, mezo ve makro düzeyde olumlu etkilerinin gözlemlendiğini ve tüm alanlarda önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Uzunhasanoğlu

³ Jeffery Seinfeld, "Spirituality in Social Work Practice," *Clinical Social Work Journal* 40/2 (2012): 240-244. Ayrıca bkzn; Mathews, 2017; Derezotes, 1995; Lee ve Barrett, 2007; Vetvik, vd., 2018; Rinkel, Larsen, Harrington ve Chun, 2018; Gencer, 2020; Gencer, 2021; Apak, 2018; Apak, 2020; Çekin, 2014; Seyyar, 2015.

⁴ Apak, Hıdır. "Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/3 (2018): 1889-1903.

⁵ Muhammet C. Acar ve Hıdır Apak, "Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü ile Manevi Yönelim Arasındaki İlişkinin İncelenmesi," *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 5/24 (2020): 2505-2527.

⁶ Asım Yapıcı ve Ali Koçak, "*Türkiye'de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta-Analitik Bir Değerlendirme*", Din Değerler ve Sağlık, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: Dem Yayınları, 2017), 65-117.

⁷ Süleyman Dinçer ve diğ., "Çalışma Sosyolojisi Açısından İşyerinde Maneviyat," *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 10/27 (2021): 338-362.

⁸ Büşra B. Gümüş ve Abdulkakim Beki, "Sosyal Hizmet ve Bazı Sosyal Bilim Alanlarında Maneviyat Üzerine Yapılan Çalışmaların Karşılaştırmalı Analizi," *Toplumsal Politika Dergisi* 2/2 (2021): 84-108.

tarafından 2022 yılında yazılmış “*Hemşirelik Hizmetlerinde Manevi Bakım*” isimli⁹ kitap çalışması, hemşirelik hizmetlerinde manevi bakımın önemini vurgulamakta manevi sıkıntının tanımlanması ve bakım planlarına dâhil edilerek uygun bakımın sağlanması konusunda hemşirelik mesleğinde din ve maneviyatın önemini ön plana çıkaran nitel bir literatür çalışmasıdır.

Ülkemiz sosyal çalışmacılar üzerinde olan ve nicel bir saha çalışması olan araştırmamız ise, sosyal hizmetlerin bizzat uygulama alanında din ve maneviyatın, çalışma algıları üzerindeki etkilerini ortaya çıkaracaktır. Çalışmamız, kendi problematik alanını yoklamasının yanında, literatürel iddialarının da test edilmesine kaynak sağlayacaktır. Çalışmamızın aktif bir biçimde sosyal hizmet alanında farklı görevlerde çalışanlar üzerinde yapılması, çalışanların demografik niteliklerine göre din ve maneviyata olan yaklaşımlarına yer verilmesi, kendi özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

1. Kavramsal İçerik

Sosyal hizmetler alanında çalışma yapan kişiler, sosyal hizmet uzmanı ya da sosyal çalışmacı olarak adlandırılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları ve sosyal çalışmacılar, bireylerin ve toplulukların refahını artırmak amacıyla çeşitli hizmetler sunan profesyonellerdir. Sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmetler alanında çalışan tüm sosyal meslek elemanlarını kapsamakla birlikte, genellikle sosyal hizmetlerin planlanması ve uygulanması süreçlerinde görev alır. Sosyal çalışmacılar ise bireylerle doğrudan etkileşimde bulunarak onların günlük yaşam sorunlarına yönelik çözümler geliştirirler.¹⁰ Sosyal hizmet uzmanları, genellikle devlet kurumları veya büyük kuruluşlarda politika geliştirme, program yönetimi ve araştırma gibi alanlarda çalışırken; sosyal çalışmacılar ise 4 yıl alan eğitimi alan, sosyal çalışma mesleğini yürüten,¹¹ bireylerin psikososyal ihtiyaçlarını karşılamak için klinik, hastane, okul ve toplum merkezlerinde aktif olarak yer alırlar. Her iki meslek grubu da, bireylerin sosyal ve ekonomik engellerle başa çıkmalarına yardımcı olma, savunuculuk yapma ve toplumsal hizmetlerin etkinliğini artırma amacı taşır. Sosyal hizmet alanındaki bu profesyoneller, empati, güçlü iletişim becerileri ve toplumsal duyarlılık gibi niteliklerle toplumsal sorunların çözümünde kritik bir rol üstlenirler. Tüm bunlar, bu mesleğin uygulamalı bir meslek olduğunu ortaya koymaktadır.

Sosyal hizmetlerin ortaya çıkışı yenedünya anlatısından kopuk değildir.¹² Sosyal hizmetlerin mesleki anlamda etkinlik alanı “çevresi içinde birey”dir.¹³ Sosyal hizmetler, bireyin dünyada fiziksel zihinsel, psikolojik, duygusal ve manevi olarak sağlıklı olması amacıyla topluma fonksiyonel katkılar yapmayı hedefler. Bu yönüyle sosyal hizmetler, birey-toplum etkileşiminden kaynaklanan sorun ve ihtiyaçlara yönelmektedir.¹⁴ Sosyal hizmetler alanında, din ve maneviyatın uzun dönem göz ardı edilmesi bu gerçeği ortadan kaldırmamıştır. Thayne çalışmasında modern ve postmodern toplumlarda ortaya çıkan depresyon, kaygı bozuklukları, zihinsel gerileme, yalnızlık, gibi sorunlara karşı din ve maneviyatın olumlu yansımalarının olduğunu ortaya koymuştur.¹⁵ Bu yansımaları, hem psikolojik ve manevi desteğe ihtiyacı olan bireyler hem de hizmet veren sosyal çalışmacılar üzerinde görmek mümkündür.¹⁶ İnsan, fiziksel gereksinimlerinin yanında, ruhsal ihtiyaçlarının da farkında olmalıdır. Birincisi insan yaşamı için gerekli olan fiziki

⁹ Günseli Uzunhasanoğlu, *Hemşirelik Hizmetlerinde Manevi Bakım*, (Ankara: İksad Yayınevi, 2022).

¹⁰ İlhan Tomambay, *Sosyal Çalışma Sözlüğü* (Ankara: Selvi Yayınları, 1999), 243.

¹¹ Hıdır Apak, *Sosyal Hizmet ve Maneviyat* (İstanbul: Bir Yayıncılık, 2018), 18.

¹² Aliye Çınar, *Şiddet Çağında Sosyal Hizmetler ve Manevi Destek* (Ankara: Sentez Yayınları, 2018), 20.

¹³ Asude Coşkunsever, *Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (İstanbul: Dem Yayınları, 2018), 40.

¹⁴ Yılmaz Çelik, *İslam’da Sosyal Hizmetler* (İstanbul: Çizgi Yayınları, 2017), 105.

¹⁵ Abdulkadir Çekin, *Maneviyat, Manevi Bakım ve Sosyal Hizmet* (Samsun: Etüt Yayınları, 2014), 15-16.

¹⁶ Edward R. Canda, & Leola D. Furman, *Spiritual Diversity In Social Work Practice: The Heart Of Helping*, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2010), 137.

ihtiyaçların ifadesi olan “nasıl yaşarım?”, sorusunu sorarak anlam kazanır; ikincisi ise beşeri temayüllerin nihai ifadesini oluşturan; “niçin yaşıyorum?” sorusunun cevaplarını arar.¹⁷

Din ve maneviyat, toplumsal yapıda meydana gelen çeşitli sosyal sorunlar karşısında sosyal bütünleşmedeki fonksiyonu sayesinde çözümler üretmektedir.¹⁸ Din ve maneviyat, bir aradalığın toplum ile anlam kazanmasıyla, sosyal dayanışmanın sürekliliği, toplumun geçmiş ve gelecek ile ilişkisinin kesilmemesinde aktif rol oynar ve toplumdaki bencilliği önünde tampon bir görevi üstelenerek, kolektif bilincin oluşumunda etkili olur. Dolayısıyla bireysellikten kaynaklı bir dizi problemin önüne geçilmiş olur. Bu da sosyal hizmet anlayışında son derece önemli bir hususu meydana getirmektedir. Yani ahlaki kişiliğinin, mesleğe olan yansıması üzerinde manevi saygınlığın etkisi yadsınamaz bir gerçeği oluşturmaktadır.¹⁹ Sosyal hizmet çalışanları, müracaatçılar hakkında manevi-dini inançları ve pratikleri hakkına kuşbakışı bir bilgiye sahip olmak zorundadır.²⁰ Dünyanın hemen hemen her yerinde dini ve manevi inançlara sahip bireylere uygun hizmetlerin sağlanması, sosyal hizmet uygulamaları için önemli bir yöntemdir.²¹ Toplumda metaya yönelik aşırı ilgi ve seküler yapıda maneviyattan uzaklaşma, dezavantajlı bireyleri ihmal etme olasılığını artırmıştır.²² Maneviyatın güçlendirilmesi durumunda, bu olumsuz ihtimallerin azalması beklenebilir.

Birey, doğup büyüdüğü topluma paralel olarak mâna etrafında bütünleşme sayesinde birlikteliği korur. Mâna etrafında bütünleşme, aslında bir kültürel bütünleşme türüdür. Kültürün manevi unsurda var olan çıktıları, din kurumunun sosyal bütünleşme üzerindeki fonksiyonunu ifade eder.²³ Nitekim dinin en temel fonksiyonlarından birisi, toplumun uyum içerisinde bir arada yaşamasına imkân tanır.²⁴ Toplumda somut ve soyut değerlerin yanında, sosyo-kültürel ortam ile sosyalizasyon gerçekleştirilir. Bu sosyalizasyon sürecinde din ve maneviyat, bireylere ruhsal, manevi ve grupsal güven duygusunu aktarır. Bu vesileyle din ve maneviyat, toplumda iş bölümü ve formel yapılanmaların sağlanmasında kilit rol oynar.²⁵ Kısacası din ve maneviyat, toplumda karmaşa ve düzensizlikle mücadele halindedir.²⁶

Sosyal hizmetler kavramı; “kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü”²⁷ biçiminde tanımlanmaktadır. Sosyal hizmete ihtiyaç duyan bireylere daha etkili destek sağlamak ve hem manevi hem de maddi sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak amacıyla, manevi ve dini temelli sosyal hizmet yaklaşımları ortaya çıkmıştır.²⁸ Canda ve Furman, ABD üzerinden yaptıkları

¹⁷ Aliya İzzetbegović, *İslami Yeniden Doğuşun Meseleleri*, çev. İbrahim Hakan Aydoğan ve Azra Aydoğan Blekiç, 1. baskı (İstanbul: Ketebe, 2020), 43.

¹⁸ Apak, “Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması”, 1903.

¹⁹ Mehmet Emin Köktaş, *Türkiye’de Dini Hayat* (İstanbul: İşaret Yayınları, 1993), 58-59.

²⁰ Hıdır Apak ve Muhammet Cevat Acar, *Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet* (Ankara: Grafik Yayınları, 2020), 29-30.

²¹ Çekin, *Maneviyat, Manevi Bakım ve Sosyal Hizmet*, 37.

²² Huriye Martı, *Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*, 2. baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 7.

²³ Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Türkiye’de Sosyal Çözüm Tehlikeleri* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1990), 92-93.

²⁴ İsmet Tunç, “Dinde İyi ve İyilik,” *İslam Medeniyetinde Sosyal Hizmetler*, ed. Yakup Akyürek ve diğ., (İstanbul: Ensar Yayınları, 2024), 487.

²⁵ Joseph H. Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, çev. Nilgün Çelebi, 3. baskı (Ankara: Anı Yayıncılık, 2016), 88-91.

²⁶ İsmet Altıkardeş, *Dini Anlama Biçimleri ve Dünya Barışına Katkısı* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2007), 21-22.

²⁷ Sosyal Hizmetler Kanunu (SHK). Resmi Gazete 18059 (27.5.1983), Kanun No. 2828/md.3.

²⁸ Ümit Horozcu, “Tecrübî Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki,” *Milel ve Nihal* 7/1 (Mart 2010): 209-240.

çalışmada, sosyal hizmetler disiplininde üç aşamada, maneviyata duyarlı sosyal hizmet anlayışının biçimlenme sürecinin ele almakta ve bunun sosyal hizmet disiplininde artık göz ardı edilemeyecek bir unsur olduğunu vurgulamaktadır.²⁹ Ian Mathews sosyal hizmetlerde din ve maneviyatın önemini 5 madde ile şu şekilde sıralamaktadır: Maneviyatın sağlığa olan katkısı, bilimin, mantığın ve rasyonalizmin yetersizliği, bütüncül değerlendirme, hizmetten yararlananların manevi ihtiyaçlarının tanınması ve dikkate alınması, dinin sosyal bakım üzerindeki etkisi.³⁰

Konu itibarıyla temel değişkenimiz olan “*Duyu organları olmaksızın (manevi) kalp (gönül) ile kavranıp bilinen şeye ait olan*” anlamına gelen maneviyat kavramı ise, maddeden öte mânâ dünyasına olan odaklanmadır.³¹ Kalp gözü, ruhsal ve gönül bağı ile ifade edilen maneviyat, ruhsal ve fizik ötesi dünyayı ifade eden duygu gücüdür. Jung maneviyatı, insan doğasının vazgeçilmez zorunluluğunun temel bir boyutu olarak görmektedir.³² İnsan, yaşamın anlamını kavramak ister, yaşamını anlamlı kılmak için çaba sarf eder, bu konuda başarısız olması durumunda ise hayatında varoluşsal bir boşluk oluşur, bu durum bireyi daha da yalnızlaştırır. Bundan dolayı yaşamak için bireyin maneviyata ve mânaya her zaman ihtiyacı vardır.³³ Kuşkusuz bu gereklilik sosyal hizmetler alanında hem danışan hem de danışmanlar için de kaçınılmazdır.

2. Yöntem

2.1. Evren ve Örneklem

Çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma evrenini sosyal hizmet çalışanları oluşturmaktadır. Nicel araştırmalardaki temel hedef örnek alanı üzerinden elde edilen verilere göre, evren hakkında genel ve kapsamlı bir dizi açıklamalar yapmaktır.³⁴ Evreni temsil edebilecek sayıda örneklem grubuna kolayda ve amaçlı örneklem yöntemleri kullanılarak ulaşılmıştır. Kotalı örneklem tekniği ile seçilen örneklem grubunu Şırnak merkez ve ilçeleri, sosyal hizmet müdürlüklerinde görev yapan sosyal hizmet çalışanları oluşturmaktadır. Bunlar; İdare, Memur, Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Sosyal Hizmet Çalışmacısı, Öğretmen, Bakım Elemanı, Hemşire ve Hizmetli personellerinden oluşmaktadır. Araştırmaya toplamda 151 kişi katılmış, alınan bu verilere göre analizler yapılmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları hakkında şunları söylemek mümkündür: Çalışma yapıldığı tarih ve örneklem alanı sınırları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Katılımcılar, Şırnak sınırları içerisinde görev yapmakta olan sosyal hizmet çalışanları ile sınırlandırılmıştır. Anket çalışması, cinsiyet farkı gözetilmeksizin gönüllülük esasına dayalı 18-65 yaş aralığındaki kişilere uygulanmıştır. Çalışma, demografik değişkenlere göre sosyal hizmet çalışanlarının din ve maneviyatın, sosyal hizmet alanı ve uygulamalarına olan etkileri üzerindeki sonuçları ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın konu ve hipotezlerine göre uygun maddeleri içeren ölçek taraması yapılmıştır. Yapılan literatür taramasına göre bu amaca en uygun ölçeğin; Hıdır Apak tarafından geliştirilmiş olan “Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü” (SHUDMR) Ölçeği³⁵ olacağına karar verilmiştir. Ankette ölçek maddeleri demografik, dini düşünce ve tutumları ortaya çıkaracak bazı sorulara yer verilmiştir. Bunlar arasında “Öznel dindarlık algısı”, çalışmanın ana problemi için önemli bir

²⁹ bk. Edward R. Canda, & Leola D. Furman, *Spiritual Diversity In Social Work Practice: The Heart Of Helping*, 40.

³⁰ Ian Mathews, *Sosyal Hizmet ve Maneviyat*, çev. Nebile Özmen, (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017), 30-36.

³¹ İlhan Tomambay, *Sosyal Çalışma Sözlüğü* (Ankara: Selvi Yayınları, 1999), 177.

³² Carl Gustav Jung, *Psikolojik Tipler, Psikanaliz Serisi 4*, çev. Nur Nirven, (İstanbul: Pinhan Yayıncılık 2019) 137.

³³ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), 487.

³⁴ Keith F. Punch, *Sosyal Araştırmalara Giriş (Nicel ve Nitel Yaklaşımlar)*, çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan ve Zeynep Akyüz, 2. bs. (Ankara: Siyasal Kitap, 2011), 102.

³⁵ Apak, “Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”, 1903.

mihenk taşı oluşturmıştır. Bu problem, din ve maneviyatın sosyal hizmet çalışanlarının puan ortalaması ile ilgili korelasyonunu tartışmaya açmaktadır. Saha çalışması sürecinde katılımcılara anketler hem yüz yüze elden verilerek hem de Google Forms üzerinde çevrimiçi katılım şeklinde nihayete erdirilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeği

Çalışmanın anket formu, tek boyuttan müteşekkil 18 maddelik 5’li likert biçimli ölçme aracı olarak tasarlanmıştır. Ölçekte “Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4) ve Kesinlikle Katılıyorum (5)” şeklinde beşli derecelendirme tekniği ile analiz edilmiştir. Katılımcıların ölçekten alacakları en az 18, en yüksek 90 puan olmuştur. Alınan yüksek puan ortalaması, maneviyat ve dinin sosyal hizmet alanı üzerindeki olumlu etkisini gösterecektir. Katılımcıların ölçekte yer alan ifadeleri anlamak ve daha anlamlı yanıtlar vermesi adına, ölçeğe maneviyat ve din hakkında şu şekilde bir ifade eklenmiştir:

Maneviyat (Tinsellik) şu şekilde tanımlanmıştır: “Bireyin nasıl anladığına bağlı olarak anlam arayışı, amaç ve kendisi, başkaları, evren ve nihai gerçeklikle kurduğu bağıdır. Bu, dinî formlar ya da kurumlar yoluyla ifade edilebilir de edilmeyebilir de”. Din ise şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir topluluk tarafından paylaşılan ve maneviyatla ilişkili olan örgütlü bir şekilde yapılandırılmış inanç ve uygulamalar bütünüdür”.³⁶

Tablo 1: SHUDMR Ölçeğinin İncelenmesi

İfade	X $\pm$ s.s.	Güvenilirlik	Açıklanan varyans	KMO
SHUDMR	3,46 $\pm$ 0,82 [1,28-4,66]	0,83	%40	0,81

SHUDMR ölçeğinin güvenirliğinin belirlenmesi amacı ile Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .83 olarak tespit edilmiştir. Araştırma ölçeklerinde önerilen alpha değerleri; .60 ve altı kabul edilemez, .60 ve .65 aralığı istenilen düzey değil, .65 ve .70 aralığı kabul edilebilir, .70 ve .80 arası kayda değer, .80 ve .90 aralığı çok iyi ve .90 ve üstü ise mükemmel olarak kabul edilmektedir.³⁷ Elde edilen katsayı ölçeğin yeterli sayılacak kadar güvenilir olduğunu göstermektedir. Güvenirlik analizinin ardından yapı geçerliliğinin test edilmesi amacı ile 13 adet ifadenin bulunduğu ölçeğe faktör analizi uygulaması yapılmıştır.

Faktör analizi sonucunda tek bir alt boyut tespit edilmiştir. Bu boyut işe SHUDMR (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 İfade) boyutu olarak adlandırılmıştır. Faktör analizinde hesaplanan KMO örneklem yeterlilik katsayısı 0,81 olarak tespit edilmiştir. Katsayı yapılan 151 adet anketin faktör yapısını orta koymak için yeterli olacağının göstergesidir. Ayrıca faktör yapılarının anlamlılığının test edildiği Bartlet küresellik testi sonucuna göre ($p=0,01$, $p<0,05$) elde edilen boyutlar yapısal olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen boyut toplam varyansın yaklaşık olarak %42’ni oluşturmaktadır. Açıklanan varyans oranının tek boyutlu ölçeklerde %40 ve üzerinde olması beklenir. SHUDMR düzeylerinin 3,46 $\pm$ 0,82 seviyesinde ve ortalamanın üzerinde olduğu görülmüştür.

³⁶ Apak, “Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”, 1903.

³⁷ Robert F. DeVellis, *Ölçek Geliştirme: Kuram ve Uygulamalar*, çev. Tarık Tozan, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017), 61.

2.2.2. İşlem ve Veri Analizi

Ölçüm yapılan varlık alanlarında rakam, kategorik ya da grupsal olarak değerlendirilebilen ve farklı değerler ile aktarılma özelliklerine değişken denir. Sayısal olarak ifade edilenlere nicel, farklı özellikler ile kategorize edilenlere ise nitel değişkenler şeklinde adlandırma yapılır. Bu değişkenlerin, almış olduğu değerlere ise veri denir.³⁸ Araştırmanın bağımsız değişkenleri, demografik ve dindarlık maddeleridir. SHUDMR ölçeğinin maddeleri ise çalışmanın bağımlı değişkenleridir.

Ayrıca yapılan çalışmaya göre, ölçeğin bir faktörden oluştuğu ve uyum endekslerinin uygun olduğu saptanmıştır (χ^2/sd (176,252/300=1,592), RMSEA .71, GFI .92, AGFI .89, IFI .91 ve CFI .91). Araştırmada kullanılan ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .82 olduğu ortaya çıkarılmıştır. Ölçekte yer alan 4, 5 ve 10. maddeler ters maddelerdir. Tarafımızca bu sonuçların araştırmamız sonucunda almış olduğu değerlere tekrar bakılmıştır. Bu da ayrıca bulgular bölümünde ele alınmıştır. Verilerin analizi konusunda; Tanımlayıcı istatistikler frekans, yüzde, ortalama, standart sapma değerleri ile sunulmuştur. Çalışmadaki SHUDMR ölçeğinin faktör yapısını tespit etmek amacı ile açımlayıcı faktör analizi uygulaması yapılmıştır. Boyutların iç tutarlılığının test edilmesi amacı ile Co. Alpha analizi kullanılmıştır. Normallik değerlerine, kolmogorov simirnov testi ile bakıldı ve normallik görülmedi. Genel örneklem sayısını ve alt gruplarda yetersiz sayı olmasından dolayı normallik olmadığı düşünüldü. Çalışmada veri sayısının az olması, grup içi örneklem sayısının düşük ve Ölçek puanlarının dağılımlarının normalliğe uymaması nedeni ile Parametrik olmayan yöntemler kullanılmıştır ($p=0,01p<0,05$). Kimlik, ekonomik durum, mesleki kıdem, görev bölgesi, dindarlık düzeyi, yaş, eğitim, medeni durum, eğitim düzeylerine göre SHUDMR düzeylerinin incelenmesi amacı ile Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Cinsiyete göre SHUDMR düzeylerinin incelenmesi için Mann Whitney U testi yapılmıştır. Çalışmada 0,05'ten küçük p değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Analizler SPSS 25.0 paket programı ile yapılmıştır.

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

- Sosyal hizmet uzmanları, dini ve manevi inanç kaygılarına sahiptir.
- Cinsiyete göre katılımcıların SHUDMR düzeyleri, anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.
- Yaş, SHUDMR üzerinde anlamlı bir korelasyona sahiptir.
- Eğitim seviyesi arttıkça katılımcıların SHUDMR puanı azalmaktadır.
- Medeni durum ile SHUDMR arasında anlamlı bir korelasyon vardır.
- Sosyal hizmet uzmanlarının çalıştıkları şehir ile SHUDMR puanı arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.
- Sosyal hizmet kurumlarında çalışılan birim ile SHUDMR arasında anlamlı bir korelasyon yoktur.
- Katılımcıların dindarlık düzeyi arttıkça, SHUDMR puanı da doğru orantılı olarak artar.
- Kimlik (ideolojik duruş) ile SHUDMR arasında anlamlı bir korelasyon vardır.
- Meslekte çalışma süresi ile SHUDMR puanı arasında anlamlı bir korelasyonu yoktur.
- Katılımcıların ekonomik seviyesi ile SHUDMR puanı arasında negatif korelasyon vardır. Yani gelir düzeyi arttıkça, SHUDMR puanları azalır.

³⁸ Abdullah Can, *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2016), 32-33.

- Sosyal hizmet çalışanları sosyal hizmet eğitimi içerisinde din ve maneviyatın olması gerektiğini düşünmektedirler.
- Dini ve manevi temayülleri güçlü olan sosyal hizmet çalışanlarının sosyal hizmet uygulaması üzerinde olumlu etkilere sahiptir.

3. Bulgular

3.1. Demografik Bulgular

Tablo 2: Demografik Özellikler-I

		n	%
Cinsiyet	Erkek	74	49,0%
	Kadın	77	51,0%
Yaş	18-30 yaş	56	37,1%
	31-40	63	41,7%
	41-50	18	11,9%
	51-60	12	7,9%
	61 ve yukarısı	2	1,3%
Eğitim Durumu	İlkokul	1	0,7%
	Ortaokul	3	2,0%
	Lise	26	17,2%
	Yüksekokul/Fakülte	110	72,8%
	Yüksek lisans(Master)/Doktora	11	7,3%
Medeni Durum	Bekâr	55	36,4%
	Evli	85	56,3%
	Eşinden Ayrılmış	11	7,3%
Şehir	Şırnak Merkez	47	31,1%
	Cizre	31	20,5%
	Silopi	13	8,6%
	İdil	18	11,9%
	Diğer	42	27,8%
Görevi	İdare	17	11,3%
	Memur	14	9,3%
	Sosyal Hizmet Uzmanı	24	15,9%
	Psikolog	13	8,6%
	Sosyal Hizmet Çalışmacısı	14	9,3%
	Öğretmen	8	5,3%
	Bakım Elemanı	45	29,8%
	Hemşire	3	2,0%

Hizmetli	13	8,6%
----------	----	------

Çalışmaya dâhil edilen katılımcıların %49'unun erkek ve % 51'inin kadın olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet dağılımının sayısal olarak birbirine yakın olması, çalışmaya katılanların cinsiyet bakımından homojenliğini ortaya koymaktadır. Bu da çalışmanın güvenilirliğini artırmıştır. Katılımcıların %56,3'ünün evli, 36,4%'ü ise bekârdır. Katılımcıların %72,8'inin lisans, 17,2%'si lise, 7,3%'ü ise lisansüstü derecelerinde eğitim seviyelerine sahip ve bunların %37,1 ile 18-30 ve %41,7 ile 31-40 yaş arasında olduğu görülmüştür.

Katılımcılar %31,1 ile Şırnak'ta, %20,5 ile Cizre'de ve %27,8 ise diğer bölgelerde hizmetlerine devam etmektedir. Katılımcılar %29,8 ile bakım elemanı ve %15,9 ile sosyal hizmet uzmanlarından oluşmaktadır.

Tablo 3: Demografik Özellikler-II

Demografik N.		n	%
Öznel Dindarlık Algısı	Çok dindar	8	5,3%
	Dindar	87	57,6%
	Dinle az ilgili	37	24,5%
	Dinle hiç ilgisi yok	18	11,9%
	Din karşıtı	1	0,7%
Kimlik	Muhafazakâr	34	22,5%
	Milliyetçi	15	9,9%
	Milliyetçi-muhafazakar	19	12,6%
	İslamcı	15	9,9%
	Sosyal demokrat	37	24,5%
	Liberal	13	8,6%
	Diğer	18	11,9%
Mesleki Kıdem	1-5	51	33,8%
	6-10	68	45,0%
	11-15	17	11,3%
	16-20	6	4,0%
	21 ve yukarısı	9	6,0%
Ekonomik Durum	Düşük	53	35,1%
	Orta	82	54,3%
	Orta Üstü	13	8,6%
	Yüksek	3	2,0%

Katılımcılar %57,6 ile kendilerini dindar, %5,3'ü kendini çok dindar olarak tanımlamıştır. %24,5'i dinle az ilgili, %11,9'ü ise dinle hiç ilgisi olmayanların oranı olmuştur. Katılımcıların kimlik

tanımlarına baktığımızda ise en fazla oranlar % 22,5 ile Muhafazakâr ve %24,5'i Sosyal demokrat oldukları görülmüştür.

Katılımcıların çalıştıkları süre zarfında, %45 ile 56-10 yıl, %33,8 ile 1-5 yıl arasında kıdeme sahip oldukları görülmektedir. Katılımcılar ekonomik düzeylerini %54,3 ile ağırlıklı olarak orta düzeyde tanımlamıştır. %35,1'i ise düşük seviyede bir ekonomik duruma sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

3.2. Madde İfadelerinin Dağılımı

Tablo 4: İfadelerin Dağılımlarının İncelenmesi

Madde No	Madde İfadeleri		n	%
MADDE:1	“Maneviyat insan olmanın temel yönlerinden birisidir.”	Kesinlikle Katılmıyorum	10	6,6%
		Katılmıyorum	7	4,6%
		Kararsızım	26	17,2%
		Katılıyorum	56	37,1%
MADDE:2	“Sosyal hizmet uzmanları manevi konularda şu an olduklarından daha donanımlı olmalıdırlar.”	Kesinlikle Katılmıyorum	9	6,0%
		Katılmıyorum	19	12,6%
		Kararsızım	37	24,5%
		Katılıyorum	40	26,5%
MADDE:3	“Sosyal hizmet uzmanları için farklı dinî inançlar ve gelenekler hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir.”	Kesinlikle Katılmıyorum	7	4,6%
		Katılmıyorum	15	9,9%
		Kararsızım	25	16,6%
		Katılıyorum	44	29,1%
MADDE:4	“Dinî kaygılar sosyal hizmet uygulamasının kapsamı dışındadır.”	Kesinlikle Katılmıyorum	19	12,6%
		Katılmıyorum	22	14,6%
		Kararsızım	35	23,2%
		Katılıyorum	36	23,8%
	“Manevi kaygılar sosyal hizmet uygulamasının kapsamı dışındadır.”	Kesinlikle Katılmıyorum	17	11,3%
		Katılmıyorum	21	13,9%

MADDE:5		Kararsızım	26	17,2%
		Katılıyorum	44	29,1%
		Kesinlikle Katılıyorum	43	28,5%
	“Manevi bileşeni olan bir sosyal hizmet uygulamasının manevi bileşeni olmayan sosyal hizmet uygulamasına göre danışanları güçlendirme ihtimali daha yüksektir.”	Kesinlikle Katılmıyorum	12	7,9%
		Katılmıyorum	13	8,6%
		Kararsızım	43	28,5%
MADDE:6		Katılıyorum	44	29,1%
		Kesinlikle Katılıyorum	39	25,8%
		Kesinlikle Katılmıyorum	13	8,6%
	“Müracaatçının dinî veya manevi inanç sistemlerini bilmek etkili sosyal hizmet uygulaması için önemlidir.”	Katılmıyorum	25	16,6%
MADDE:7		Kararsızım	30	19,9%
		Katılıyorum	37	24,5%
		Kesinlikle Katılıyorum	46	30,5%
	“Sosyal hizmet uzmanları, danışanların hayatındaki dinî ya da manevi inançların ve uygulamaların pozitif veya faydalı rolünü değerlendirebilmelidir.”	Kesinlikle Katılmıyorum	10	6,6%
		Katılmıyorum	21	13,9%
MADDE:8		Kararsızım	42	27,8%
		Katılıyorum	41	27,2%
		Kesinlikle Katılıyorum	37	24,5%
	“Sosyal hizmet uzmanları, danışanların hayatındaki dinî ya da manevi inançların ve uygulamaların negatif veya zararlı rolünü değerlendirebilmelidir.”	Kesinlikle Katılmıyorum	15	9,9%
		Katılmıyorum	25	16,6%
		Kararsızım	43	28,5%
MADDE:9		Katılıyorum	42	27,8%
		Kesinlikle Katılıyorum	26	17,2%
		Kesinlikle Katılmıyorum	33	21,9%
	“Sosyal hizmet uygulamasında manevi dilin, metaforların ve kavramların kullanılması uygun değildir.”	Katılmıyorum	40	26,5%
MADDE:10		Kararsızım	35	23,2%
		Katılıyorum	27	17,9%
		Kesinlikle Katılıyorum	16	10,6%
	“Müracaatçının dinî veya	Kesinlikle	12	7,9%

	manevi inançlarına dikkate almak bütüncül sosyal hizmet uygulaması için gereklidir.”	Katılmıyorum		
		Katılmıyorum	15	9,9%
		Kararsızım	43	28,5%
MADDE:11		Katılıyorum	44	29,1%
		Kesinlikle Katılıyorum	37	24,5%
		Kesinlikle Katılmıyorum	15	9,9%
	“Sosyal hizmet eğitimi dinî ve manevi çeşitlilik konularını içermelidir.”	Katılmıyorum	25	16,6%
MADDE:12		Kararsızım	34	22,5%
		Katılıyorum	51	33,8%
		Kesinlikle Katılıyorum	26	17,2%
	“Sosyal hizmet eğitimi, uygulamada dinî veya manevi sorunlarla etkili bir şekilde nasıl başa çıkılabileceği ile ilgili konuları içermelidir.”	Kesinlikle Katılmıyorum	11	7,3%
		Katılmıyorum	27	17,9%
MADDE:13		Kararsızım	33	21,9%
		Katılıyorum	49	32,5%
		Kesinlikle Katılıyorum	31	20,5%

İfadelerin genel dağılım oranlarına baktığımızda, hipotezler ile olan korelasyonu hakkında şu yorumlar yapılabilir:

“Sosyal hizmet çalışanları sosyal hizmet eğitimi içerisinde din ve maneviyatın olması gerektiğini düşünmektedirler” hipotezimizin yorumlama ve korelasyonuna bakmamız için, 2,7,12 ve 13. maddelerin katılım düzeyleri arasında bir betimleme yapılabilir. Buna göre: Madde:2’de yer alan “Sosyal hizmet uzmanları manevi konularda şu an olduklarından daha donanımlı olmalıdırlar” ifadesine genel olarak; “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” 26,5%+30,5% toplam oranın %57 olduğu fark edilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının, din ve maneviyat konusundaki bilgi birikimlerinin daha fazla olması yönünde yapıcı bir yaklaşım göstermişlerdir. Bu durum yükseköğretim kurumlarında, din ve maneviyatın eğitim alanındaki önemi ve gerekliliğini vurgulamaktadır. Madde:7’de yer alan “Müracaatçının dinî veya manevi inanç sistemlerini bilmek etkili sosyal hizmet uygulaması için önemlidir” ifadesine olan katılım düzeyinde; “Katılıyorum” ve “Kesinlikle katılıyorum” 24,5%+30,5% toplamda bu ifadeye olumlu yaklaşım %55 seviyesinde olduğu görülmektedir.

Sosyal kurumlara başvuran müracaatçının çok yönlü özellikleri göz ardı edilemez. Danışanların, inançsal, cinsiyet, ruhsal, düşünsel, bedensel ya da etnik farklılıklarına göre sosyal hizmet alanı tüm bu nitelikleri ele almak zorundadır. Sosyal kurumlarda, personellerin manevi bakımdan güçlü bir ruhsal yeterliliğe sahip olması, sunulacak olan işin kalitesini de etkileyecektir. Katılımcıların verdikleri yanıtlara bakarak, toplumun formel ve enformel inanç yapılarına yapıcı yaklaşımlarının gerekliliğini vurguladıkları görülmektedir. Bunların başında da kuşkusuz din ve maneviyat gelmektedir. Etkili bir sosyal hizmet çalışma performansının verimini artıran unsurlardan birisi olarak, danışanların din ve maneviyatına ait olan değerleri hakkında malumata sahip olmak olarak

görülmüştür. Son olarak madde:13'te yer alan "Sosyal hizmet eğitimi, uygulamada dinî veya manevi sorunlarla etkili bir şekilde nasıl başa çıkılabileceği ile ilgili konuları içermelidir" maddeye verilen yanıtlara baktığımızda; "Katılıyorum" ve "Kesinlikle katılıyorum" 32,5%+20,5% olumlu olarak yorumlanan bu ifadeye toplamda, %53'lük bir oran kazanmıştır. Bu maddeye olan katılma oranı, danışanlara yönelik sosyal hizmette manevi danışmanlığın önemini de vurgulamaktadır. Dolayısıyla, sosyal hizmet çalışanlarının kendilerini bu alandan soyutlamaları oldukça güç olmaktadır.

"Sosyal hizmet çalışanları, danışanların dini ve manevi inançlarını göz önüne alınması gerektiğini, verilen hizmetlerde bunun dikkate alınması gerektiğini savunmaktadır" hipotezimizin yorumlama ve korelasyonuna bakmamız için, 3,7 ve 8. maddelerin katılım düzeylerine bakmamız yerinde olacaktır. Buna göre 3. maddeye "Sosyal hizmet uzmanları için farklı dinî inançlar ve gelenekler hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir" olan temayül; "Katılıyorum" ve "Kesinlikle katılıyorum" 29,1%+39,7% toplamda 68,8% oranında ciddi bir katılımın varlığı, hipotezimizin doğrulandığını kanıtlamaktadır. Bunun yanında 7. maddeye "Müracaatçının dinî veya manevi inanç sistemlerini bilmek etkili sosyal hizmet uygulaması için önemlidir" verilen yanıtların dağılımına baktığımızda "Katılıyorum" ve "Kesinlikle katılıyorum" diyenlerin toplam puanı 55% oranında olduğu görülmektedir. Bu durum, sosyal hizmet uzmanlarının dini ve manevi inanç sistemlerinin mesleki işleyiş performansı üzerinde, doğrudan bir etkisinin olacağını kanıtlar niteliktedir. 8. maddeye verilen yanıtların hipotezimiz ile olan korelasyonuna baktığımızda ise; bu maddeye "Katılıyorum" ve "Kesinlikle katılıyorum" diyenlerin almış olduğu toplam puan 27,2%+24,5% toplamda 51,7% oranında olması, danışanların dini ve manevi inanç yapılarının, sosyal hizmet çalışanları üzerinde etkisi olacağını göstermektedir.

3.3.Demografik Niteliklerin SHUDMR ile Korelasyonu

Tablo 5: Demografik özelliklere göre SHUDMR düzeylerinin incelenmesi

Demografik N.		SHUDMR	
		X±s.s.	p
Cinsiyet	Erkek	3,55±0,88	0,22
	Kadın	3,38±0,75	
Yaş	18-30	3,67±0,71	0,02*
	31-40	3,21±0,82	
	41-50	3,61±0,88	
	51-60	3,60±0,93	
	61 ve yukarısı	3,58±1,58	
Eğitim Durumu	Lise ve altı	3,91±0,90	0,03*
	Yüksekokul/Fakülte	3,48±0,80	
	Yüksek lisans(Master)/Doktora	3,41±0,88	
Medeni Durum	Bekâr	3,44±0,76	0,52
	Evli	3,47±0,86	
	Eşinden Ayrılmış	3,48±0,9	
Şehir	Şırnak Merkez	3,64±0,67	0,15

Cizre	3,46±0,98
Silopi	3,63±0,43
İdil	3,21±1,02
Diğer	3,33±0,83

*0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Tablo 5'e bakıldığında, 2. hipotezimizin "Dindarlık ve demografik özelliklerin sosyal hizmet çalışma algısı ile anlamlı bir korelasyona sahiptir" doğrulandığı görülmektedir. Buna göre:

SHUDMR düzeylerinin yaşlara göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. 4. hipotezimizin "Yaş, SHUDMR üzerinde anlamlı bir korelasyona sahiptir" doğrulandığı bu veriye göre; farkın nedeninin 31-40 yaş arasındaki katılımcıların SHUDMR düzeylerinin diğer yaşlardaki olan katılımcılara göre daha düşük düzeylerde olduğu görülmüştür(p=0,02). Alınan puan dağılımına bakıldığında, en yüksek puanın yaş aralığındaki yaşça genç olarak tanımlanacak gruba ait olduğu fark edilmektedir. Bu durum, gençlerin kültürel farklılıklara olan pozitif ve yapıcı yaklaşımlarını kanıtlamaktadır. Farklılığın cazibesi, gençlerin ön yargısal yaklaşımlarını engellediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca maneviyatın gençler üzerindeki etkisinin hissedilmesi, din kurumunun modern seküler dünyadaki varlığının ve devamının çıktısını bizlere sunmaktadır.

SHUDMR düzeylerinin eğitim düzeylerine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu durum, 5. hipotezimiz olan "Eğitim seviyesi arttıkça sosyal hizmet uzmanlarında SHUDMR puanı azalmaktadır" maddesinin doğrulandığını ortaya koymaktadır. Farkın nedeninin lise ve altı düzeyde eğitimi olan katılımcıların SHUDMR düzeylerinin diğer katılımcılara göre daha yüksek düzeylerde olduğu görülmüştür(p=0,03). Buna göre, eğitim seviyesi ile SHUDMR arasında negatif bir korelasyonun olduğu fark edilmiştir. Eğitim seviyesi arttıkça, sosyal hizmet kurumlarında çalışanların din ve maneviyata olumlu yaklaşımları azalma temayülünde bir seyir izlemektedir.

Katılımcıların SHUDMR düzeylerinin cinsiyetlerine göre anlamlı şekilde farklılık göstermediği tespit edilmiştir(p=0,22). Buna göre; 3. hipotezimiz olan "Cinsiyete göre katılımcıların SHUDMR düzeyleri, anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır" maddesinin doğrulanmadığını görmekteyiz. Sosyal hizmet uzmanlarının din ve maneviyata yaklaşımlarında, cinsiyet arasında anlamlı bir korelasyonun olmayışını, eğitim seviyeleri ve çalışılan kurumun, bu olguya olan yapıcı yaklaşımı ile yorumlamak mümkündür.

Katılımcıların SHUDMR düzeylerinin medeni durumlarına göre anlamlı şekilde farklılık göstermediği tespit edilmiştir(p=0,52). Buna göre 6. hipotezimiz "Medeni durum ile SHUDMR arasında anlamlı bir korelasyon vardır" doğrulanma ya da yanlışlama durumu nötr kalmıştır. Çünkü önermemizin tersi bir durum ile ilgili somut veri elde edilememiştir. Oysa medeni durumları evli olanların, dindarlık tutumlarının yüksek olacağı tahmin edilmiş, bunun da sosyal hizmetlerde din ve maneviyat ilişkisini olumlu etkileyeceği yönündeki öngörümüz doğrulanamamıştır.

Çalışmamız, Şırnak evreninde ele alınmış, Şırnak/Merkez, Cizre, Silopi ve İdil ilçe örneklem alanlarında uygulanmıştır. Örneklem alanlarının çalıştıkları şehirlerin, çalışanların din ve maneviyatı üzerinde herhangi bir korelasyonun bulunmadığı yönündeki 7. hipotezimiz "Sosyal hizmet uzmanlarının çalıştıkları şehir ile SHUDMR puanı arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır" doğrulanmıştır. Katılımcıların SHUDMR düzeylerinin yaşadığı bölgelere göre anlamlı şekilde farklılık göstermediği tespit edilmiştir(p=0,15).

Tablo 6: Demografik özelliklere göre SHUDMR düzeylerinin incelenmesi

		SHUDMR	
		X $\pm$ s.s.	p
Görevi	İdare	3,62 $\pm$ 0,72	0,32
	Memur	3,40 $\pm$ 0,92	
	Sosyal Hizmet Uzmanı	3,58 $\pm$ 0,73	
	Psikolog	3,61 $\pm$ 1,01	
	Sosyal Hizmet Çalışmacısı	3,31 $\pm$ 0,75	
	Öğretmen	3,66 $\pm$ 0,86	
	Bakım Elemanı	3,37 $\pm$ 0,82	
	Hemşire	3,64 $\pm$ 0,39	
	Hizmetli	3,27 $\pm$ 1,00	
Algılanan Dindarlık Düzeyi	Çok dindar	4,23 $\pm$ 0,82	0,01*
	Dindar	3,69 $\pm$ 0,69	
	Dinle az ilgili	3,12 $\pm$ 0,85	
	Dinle hiç ilgisi yok -Din karşıtı	2,72 $\pm$ 0,58	
Kimlik	Muhafazakâr	3,74 $\pm$ 0,57	0,01*
	Milliyetçi	3,51 $\pm$ 0,78	
	Milliyetçi-muhafazakâr	3,93 $\pm$ 0,84	
	İslamcı	3,69 $\pm$ 1,01	
	Sosyal demokrat	3,14 $\pm$ 0,73	
	Liberal	2,75 $\pm$ 0,82	
	Diğer	3,41 $\pm$ 0,73	
Mesleki Kıdem	1-5	3,60 $\pm$ 0,62	0,01*
	6-10	3,35 $\pm$ 0,88	
	11-15	3,37 $\pm$ 1,00	
	16 ve üzeri	3,06 $\pm$ 0,87	
Ekonomik Durum	Düşük	3,45 $\pm$ 0,82	0,03*
	Orta	3,53 $\pm$ 0,75	
	Orta Üstü - Yüksek	2,94 $\pm$ 1,17	

*0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

Katılımcıların SHUDMR düzeylerinin görev bölgelerine göre anlamlı şekilde farklılık göstermediği tespit edilmiştir(p=0,32). “Sosyal hizmet kurumlarında çalışan biriminin SHUDMR arasında anlamlı bir korelasyon yoktur” adlı hipotezimizin doğrulandığı ortaya çıkmaktadır. Buna göre sosyal hizmetler müdürlüğünde çalışanların, çalıştıkları birime göre din ve maneviyata bakış açılarında anlamlı bir korelasyon kurulamamaktadır. Müdürlükte çalışanların alan farkı gözetmeksizin, bu olguya yaklaşımlarının farklılık göstermesi, çalışma ortamı ve alanının

bireylerin düşünce yaklaşımlarını etkileme ihtimalini öne çıkarsa da somut mânada din ve maneviyat görüşlerinin iş performansına doğrudan bir etkisinin olduğunu dile getirilmesi oldukça güç olmaktadır.

SHUDMR düzeylerinin dindarlık düzeylerine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Farkın nedeninin çok dindar ve dindar olan katılımcıların SHUDMR düzeylerinin diğer katılımcılara göre daha yüksek düzeylerde olduğu görülmüştür($p=0,01$). Hipotezlerimiz arasında “Katılımcıların dindarlık düzeyi arttıkça SHUDMR puanı da doğru orantılı olarak artar” maddesinin doğrulandığını fark edilmiştir. En önemli hipotezlerimiz arasında olan bu maddenin, katılımcılar tarafından nasıl yorumlandığı oldukça merak uyandırıcı bir konuyu teşkil etmiştir. Çünkü dindarlık olgusunun, SHUDMR puanlaması üzerinde negatif bir ilişki kurulması durumunda, önermelerimizin çoğunu geçersiz sayacaktır. Buna göre dindar bireylerde SHUDMR puanlarının yüksek oluşu, dinin çalışanlarda bireylerin farklılıklara yönelik yapıcı bir etkiyi meydana getirdiğini gözler önüne sermektedir. Kendini “Dinle hiç ilgisi yok -Din karşıtı” (2,72) olarak tanımayanların en az puana sahip olması ve en yüksek puana sahip olanların ise kendini “çok dindar” (4,23) olarak tanımlayanlarda görülmesi, bu durumu başka açıdan kanıtlar niteliktedir.

SHUDMR düzeylerinin kimliklerine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre “Kimlik ile SHUDMR arasında anlamlı bir korelasyon vardır” hipotezimiz doğrulanmıştır. Farkın nedeninin liberal olan katılımcıların SHUDMR düzeylerinin diğer katılımcılara göre daha düşük düzeylerde olduğu görülmüştür($p=0,01$). En yüksek puana sahip milliyetçi-muhafazakâr, muhafazakâr ve İslamcı kimlik türlerine sahip olması, SHUDMR puanlaması üzerinde özsel olarak dinin kendi etkisini de görmek mümkündür. Katılımcılar arasında, kendini kimlikssel mânada liberal olarak tanımlayan en düşük puana sahip oldukları görülmektedir.

SHUDMR puan düzeylerinin, mesleki kıdem düzeylerine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre; “Meslekte çalışma süresi ile SHUDMR puanı arasında anlamlı bir korelasyon yoktur” hipotezimizin doğrulanamadığı ortaya çıkmıştır. Mesleki kıdem düzeyi 1-5 yıl olan katılımcıların SHUDMR düzeylerinin kıdem düzeyleri 16 yıl ve üzerinde olan katılımcılara göre daha yüksek düzeylerde olduğu görülmüştür($p=0,01$). Meslekte geçirilen deneyim yılı arttıkça SHUDMR puanlamasının düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. Buna göre, katılımcıların verdikleri yanıtlara bakarak, mesleki deneyim ile din ve maneviyatın meslek üzerindeki olumlu yaklaşımları arasında negatif bir korelasyon vardır. Bu durumun yorumlanması değişik nedenlere bağlanabilse de, mesleğe yeni başlayanların olguya daha yapıcı yaklaştıklarını kanıtlamaktadır.

SHUDMR düzeylerinin ekonomik durum düzeylerine göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ekonomik durumunu “orta üstü- yüksek” olarak tanımlayan katılımcıların SHUDMR puanlarının, ekonomik düzeyleri “orta” ve “düşük” olarak tanımlayanlardan daha düşük düzeyde olduğu görülmüştür($p=0,03$). Bu orana bakarak; “Ekonomik seviyesi ile SHUDMR puanı arasında negatif korelasyon vardır. Yani gelir düzeyi arttıkça SHUDMR puanları azalır” hipotezimizin doğrulandığını görmekteyiz. Yani, sosyal hizmet çalışanları arasında, ekonomik durumları yüksek olanların, din ve maneviyatın iş üzerindeki olumlu etkisine yapıcı yaklaşılmamıştır. Sosyal hizmet uzmanlarında ekonomik gelir ile SHUDMR arasında negatif bir korelasyon vardır.

Tablo 7: Demografik özelliklere göre SHUDMR düzeylerinin incelenmesi

		SHUDMR	
		X $\pm$ s.s.	p
Özel Dindarlık Algısı	Çok dindar	4,23 $\pm$ 0,82	0,01*
	Dindar	3,69 $\pm$ 0,69	
	Dinle az ilgili	3,12 $\pm$ 0,85	
	Dinle hiç ilgisi yok -Din karşıtı	2,72 $\pm$ 0,58	

*0,05 düzeyinde anlamlı farklılık

“Dini ve manevi temayülleri güçlü olan sosyal hizmet çalışanlarının sosyal hizmet uygulaması üzerinde olumlu etkilere sahiptir.” hipotezimizin yorumlama ve korelasyonuna bakmamız için, demografik sorulardan 7. Maddenin SHUDMR’nin toplam puanları ile ilişkisi ve 6. Madde ile korelasyonuna bakılabilir (Tablo 6). (p=0,15). Tablodan da anlaşılacağı üzere, kendini “çok dindar” (4,23 $\pm$ 0,82) ve “dindar” (3,69 $\pm$ 0,69) olarak tanımlayanların SHUDMR’nin toplam puanlarının daha yüksek olduğu fark edilmektedir. Bu durum araştırmamızın en önemli hipotezlerinden birini doğrulamaktadır. Dinin ya da dini tutumların yüksek oluşu, beraberinde mesleki alanda din ve maneviyatın, düşünüş ve eylemlerde mesleki algı üzerindeki olumlu yansımalarını somutlaştırmaktadır. Bu durumun “Dinle hiç ilgisi yok ve Din karşıtı” olanların puanın düşük olması (2,72 $\pm$ 0,58) kurulan korelasyonun daha anlamlı olduğunu bizlere göstermektedir.

Sonuç

Türkiye’de yapılan benzer araştırmalarda, sosyal hizmet uzmanlarının maneviyat ve dini konulara ilişkin kişisel ve mesleki bakış açıları incelemiştir. Bu çalışmalarda bizim elde ettiğimiz verilere yakın fakat nicel olmayan sonuçlara göre, sosyal çalışmacıların maneviyata ilgi duyduklarını ancak bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca, maneviyatın sosyal hizmet uygulamalarına dahil edilmesi gerektiği yönünde görüş birliği hakimdir. Bunun yanında, Türkiye’de din ve maneviyatın sosyal hizmetler ile ilişkisinde, mevcut durumunu ve uygulamadaki sorunları ele alınmaktadır. Bu araştırmalarda, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından dezavantajlı gruplara yönelik sunulan dini sosyal hizmetleri incelemiş ve bu hizmetlerin, maddi yardımların yanı sıra manevi destekle de tam iyilik haline katkı sağladığını belirtmiştir. Bu çalışmaların, sahada görev alan sosyal çalışmacılara dönük herhangi bilimsel bir temasın olmadığı görülmektedir.

Uluslararası literatürde, sosyal hizmet ve maneviyat ilişkisi üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Özellikle Batı ülkelerinde, sosyal hizmet uzmanlarının manevi ve dini konuları hizmet süreçlerine entegre etmelerinin, hizmet verdikleri bireylerin iyilik hallerini artırdığı belirtilmektedir. Bu bağlamda, sosyal hizmet eğitim programlarında maneviyat ve din konularının daha fazla yer alması gerektiği vurgulanmaktadır. Fakat bunun kimlik ve dini tutum analizlerinden uzak oldukları da fark edilmektedir. Kabaca bahsedilen din ile manevi duygulara iyi gelen herhangi soyut eğilimler arasında fark gözetilmemektedir. Bu açıdan özellikle Batı kaynaklı din ve maneviyat yaklaşıklarının daha spesifik olması elzem görünmektedir. Literatürde maneviyata duyarlı sosyal hizmete ilişkin çalışmaların sosyal çalışmacılar (Derezotes, 1995; Lee ve Barrett, 2007; Vetvik, vd., 2018; Rinkel, Larsen, Harrington ve Chun, 2018), sosyal hizmet öğretim elemanları (Dudley ve Helfgott, 1990; Sheridan, vd., 1994) ve sosyal hizmet öğrencilerinin perspektifinden (Bethel, 2004; Bhagwan, 2010; Gilligan ve Furness, 2005; Graff, 2007; Pandya, 2018; Prior ve Quinn, 2012; Stewart ve Koeske, 2006) ele alındığı araştırmalar bulunmaktadır. Mathews’in sosyal hizmette din ve maneviyat ilişkisinin önemine yönelik, din ve maneviyatın

sağlık alanı başta olmak üzere birçok kuruma olan etkisini, literatürdeki Gall ve Cornblatt, Feher ve Malych, Flannelly, D.G. King, Gartner, D.B. Larson ve G.D. Allen, gibi isimlerin çalışmalarına değinerek temellendirmiştir. Canda ve Furman'nın yaptıkları çalışmada, sosyal hizmet uygulamalarında manevi çeşitliliğin önemini vurgulamışlardır. Hodge ve Boddie'nin çalışmasında din ve maneviyatın sosyal çalışmacılar üzerindeki önemini vurgulanmaktadır. Ancak çalışmamızdan farklı olarak, bu araştırmalarda sosyal çalışmacıların inanç gelenekleri ve manevi motivasyonları ile müracaatçıların maneviyatı nasıl tanımladığı ve etkilendiği konularına odaklanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Din ve maneviyatın toplum üzerinde etkisi olduğu gibi, dinin toplumu meydana getiren diğer tüm kurumlar üzerinde de işlevsel bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu işlevsel etki derecesi, söz konusu kurumun toplumsal olma tonuna göre değişkenlik arz eder. Dolayısıyla, din olmayıp dini olarak algılanan manevi etkilerin de bu minvalde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çalışmanın çıktıları bu gerçeği, sosyal hizmetler kurumu çalışanları özelinde ortaya çıkarmıştır. Nicel bir saha çalışmasının ürünü olan araştırmamızın sonuçlarına göre din ve maneviyat, danışanlar için önemli olduğu kadar, onları anlayıp verimli bir hizmet verme misyonu üzerinde gayret gösteren sosyal hizmet çalışanları için de son derece önemlidir. Çalışmamız, sosyal hizmet çalışanları, din ve maneviyatın hizmet öncesi eğitimde gerekli gördüğü gibi, göreve başladıktan sonra aynı şekilde danışanlar için bunun hayati bir değere sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Buna göre araştırmaya katılan sosyal hizmet çalışanları, toplumun formel ve enformel inanç yapılarına göre yapıcı yaklaşımlarının gerekliliğini vurgulanmıştır.

Çalışmanın verilerine göre, dini ve manevi temayülleri güçlü olan sosyal hizmet çalışanlarının sosyal hizmet uygulaması üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu düşünülebilir. Ayrıca sosyal hizmet çalışanlarının eğitim seviyesi yükseldikçe, SHUDMR puanlarının da yükseldiği sonucu ortaya çıkmıştır. Buna göre eğitim seviyesine göre din ve maneviyata olumlu bir eğilimin olduğu fark edilmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının, çalıştıkları bölgenin SHUDMR üzerinde herhangi bir anlamlı korelasyonunun olmadığı sonucunu ortaya çıkarmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, cinsiyet ve medeni durumlara göre SHUDMR puanları arasında nötr korelasyon betimlenmiştir. SHUDMR puan dağılımında, yaş etkisinin varlığı olsa da (31-40 yaş aralığı en yüksek) bu korelasyonun dalgalı bir seyrinde olduğu fark edilmektedir. Bu sonuç, gençlerin kültürel farklılıklara olan pozitif ve yapıcı yaklaşımları ile yorumlanabilir. Farklılıkların cazibesi, gençlerin ön yargısal yaklaşımlarını engellediği sonucunu ortaya çıkarmış olabilir.

Sosyal hizmet çalışanları danışanların dini ve inanç sistemleri hakkında bilgi sahibi olmanın, hizmetin daha sağlıklı işlenmesi yönünde olumlu görüşler belirtmiştir. Bu minvalde sosyal çalışmacılar, alınan eğitimin bu dinamikler hakkında olmasının gerekliliğini betimlemiştir. Araştırmaya katılan sosyal çalışmacıların, toplumun din ve inanç sisteminden kendini soyutlamak istemediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, elde edilen verilere göre, dini ve manevi temayülleri güçlü olan sosyal hizmet çalışanlarının, sosyal hizmet uygulaması üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Yani sosyal çalışmacıların dindarlık düzeyi arttıkça, SHUDMR puanı da pozitif temayülde artmaktadır. Buna göre dindarlık eğilimi ile SHUDMR arasında anlamlı ve pozitif bir korelasyon vardır. Çalışmanın sonuçlarına göre, SHUDMR puan dağılımının kendini tanımladıkları kimliksel değerlere göre değiştiği fark edilmiştir. Bu alandaki en yüksek puanı kendini "milliyetçi-muhafazakâr" olarak tanımlayanlar alırken, en düşük puanı ise kendini "liberal" olarak tanımlayanlar almıştır. Ayrıca meslekte çalışma süresinin yani kıdemin, SHUDMR puanı üzerindeki etkisi, giderek azalmaktadır.

Sosyal hizmet mesleğine yeni başlayanların, din ve maneviyatın iş üzerindeki olumlu etkisine olan tutumları daha olumludur. Deneyim arttıkça, sosyal hizmet çalışanlarının bu düşüncesinde belirgin bir azalma olmaktadır. Ayrıca, sosyal hizmet çalışanlarının ekonomik seviyesi de arttıkça din ve

maneviyatın meslek üzerindeki olumlu etkisine olan katılımın azaldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Sosyal hizmet çalışanları, yaptıkları hizmetleri devlet nazarında bir görev olarak bilmenin yanında, halk ve vicdan nazarında manevi bir sorumluluk duygusu ile karşılık bulmaktadır. Doğal olarak maneviyatı güçlü birey, hizmet anlayışı güçlü bir çalışan ve pozitif duygularla motive olmuş bir sosyal hizmet personelinin ortaya çıkarmaktadır. Çalışmamız, din ve maneviyatın bireylerin mâna dünyasını şekillendirirken aynı zamanda sosyal hizmetler gibi uygulamalı alanlara olan etkisinin araştırmaya değer olduğunu kanıtlamaktadır. Dolayısıyla din ve maneviyat toplum ve birey için artık sığınılan bir limandan öte anlamlar barındırmaktadır.

Araştırmadan elde edilen verilere göre, sosyal çalışmacıların iş işleyişinde, eylem ve düşünce dünyalarının şekillenmesinde din ve maneviyatın önemini betimlemiştir. Buna göre, maneviyata duyarlı bir sosyal hizmet anlayışı, değişik faktörlerin müdahale süreçlerini, çalışma alanına dâhil etmeyi zorunlu hale getirmektedir. Bunun için sosyal hizmet çalışanları, bireylerin sosyal, kültürel, dinsel ve manevi durumlarına göre hassas olmasını zorunlu kılmaktadır. Sosyal hizmet alanında, bireylerin kendi inançlarını koruyup ona göre eylemler gerçekleştirdiklerinde, din ve maneviyatın hem danışanlar hem de sosyal hizmet çalışanları üzerinde gözle görülür neticeler verir. Bu sayede danışanlar hem daha iyi hizmet almakta hem de üstesinden gelmeye çalıştıkları problemleri aşmada avantaj elde etmektedir.

Makale Türü / Article Type

Araştırma Makalesi / Research Article

Değerlendirme / Peer-Review

Çift Taraflı Körleme - En Az İki Dış Hakem / Double anonymized – At Least Two External

Etik Beyan / Ethical Statement

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup, kullanılan veriler literatür taraması ve yayımlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere riayet edildiği ve yararlanılan tüm kaynakların eksiksiz biçimde kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / This study does not require ethical committee approval, as the data were obtained through literature review and published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to throughout the preparation of the study, and all referenced works have been duly cited in the bibliography.

Benzerlik Taraması / Plagiarism Checks

Evet / Yes – Turnitin / Ithenticate.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Etik Beyan Adresi / Complaints

suiifdergi@gmail.com

Finansman / Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & License

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yapay Zekâ Kullanımına Dair Yazar Taahhütnamesi

(Author Declaration on the Use of Artificial Intelligence)

Yazar, yapay zekâ araçlarının kullanımına ilişkin şeffaflık, etik uygunluk, orijinallik ve sorumluluk ilkelerine riayet ettiğini beyan etmiş, bu kullanımın etik ilkelere uygun olmasını ve tüm akademik sorumluluğu üstlendiğini taahhüt etmiştir. Nihai düzenlemeler ve akademik uygunluk kontrolleri yazar tarafından gerçekleştirilmiş olup, ortaya çıkan metnin tüm sorumluluğu yazara aittir. Belgenin imzalı asıl nüshası dergi süreç dosyalarında mevcuttur. / The author has declared adherence to the principles of transparency, ethical compliance, originality, and responsibility in the use of artificial intelligence tools. They have affirmed that such usage complies with ethical standards and have undertaken full academic responsibility for it. Final revisions and checks for academic compliance were carried out by the author, who assumes full responsibility for the resulting text. The signed original copy of the document is available in the journal's editorial process files.

Kaynakça/References

- Acar, M. Cevat ve Hıdır Apak. "Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü ile Manevi Yönelim Arasındaki İlişkinin İncelenmesi." *OPUS International Journal of Society Researches* 15/24 (2020): 2505-2527. <https://doi.org/10.26466/opus.658418>
- Altıkardeş, İsmet. Dini Anlama Biçimleri ve Dünya Barışına Katkısı. Ankara: Araştırma Yayınları, 2007.
- Apak, Hıdır. "Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/3 (2018): 1889-1903. <https://doi.org/10.15869/itobiad.421314>.
- Apak, Hıdır ve Acar, M. Cevat. *Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet* Ankara: Grafik Yayınları, 2020.
- Ayten, Ali vd. *Religious-Spiritual Counselling & Care*. İstanbul: Dem Yayınları, 2016.
- Bayram, Kayhan - Aydınalp, Halil. "Sosyal Bütünleşme Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik, Güvenirlilik Çalışması". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27 (Aralık 2021), 110-133. <https://doi.org/10.35415/sirnakifd.980081>.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan. *Türkiye'de Sosyal Çözümle Tehlikeleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1990.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Can, Abdullah. *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2016.
- Coşkunsever, Asude. *Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. İstanbul: Dem Yayınları, 2018.
- Çekin, Abdulkadir. *Maneviyat, Manevi Bakım ve Sosyal Hizmet*. Samsun: Etüt Yayınları, 2014.
- Çelik, Yılmaz. *İslam'da Sosyal Hizmetler*. İstanbul: Çizgi Yayınları, 2017.
- Çınar, Aliye. *Şiddet Çağında Sosyal Hizmetler ve Manevi Destek*. Ankara: Sentez Yayınları, 2018.
- Çoban, Elif. "Uyuşturucu Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulamalarının Yeri ve Önemi: İstanbul Örneği." Ed. Ali Ayten vd. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik II*. İstanbul: Dem Yayınları, 2016.
- Hodge, David, ve Stephanie C. Boddie. "Social Workers' Personal Spiritual Characteristics and Their Conceptualizations of Spirituality and Religion: A Mixed Method Study." *Journal of Religion and Spirituality in Social Work* 26/1 (2007): 53-70.
- DeVellis, Rober, F. *Ölçek Geliştirme: Kuram ve Uygulamalar*. Çev. Tarık Tozan, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2017.
- Dinçer, Süleyman, Kemal Aydın ve Kadir Y. Büyükbayram. "Çalışma Sosyolojisi Açısından İşyerinde Maneviyat." *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 10/27 (2021): 338-362. Doi: 10.31199/hakisderg.941777
- Edward R. Canda, & Leola D. Furman. *Spiritual Diversity In Social Work Practice: The Heart Of Helping*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Fichter, Joseph H. *Sosyoloji Nedir?* Çev. Nilgün Çelebi. 3. bs. Ankara: Anı Yayıncılık, 2016.
- Gencer, Nevzat. "Sosyal Hizmet Uygulamasının Din ve Maneviyatla Yeniden Buluşması." Ed. Nevzat Gencer ve M. Cengil. *Dindarlık Kişilik ve Ruh Sağlığı*, 141-170. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2020.
- Gencer, Nevzat. *Sosyal Hizmet, Maneviyat ve Din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2021.
- Gümüş, Büşra B. ve Abdulhakim Beki. "Sosyal Hizmet ve Bazı Sosyal Bilim Alanlarında Maneviyat Üzerine Yapılan Çalışmaların Karşılaştırmalı Analizi." *Toplumsal Politika Dergisi* 2/2 (2021): 84-108.
- Günseli Uzunhasanoğlu, *Hemşirelik Hizmetlerinde Manevi Bakım*, Ankara: İksad Yayınevi, 2022.
- Horozcu, Ümit. "Tecrübî Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki." *Milel ve Nihal* 7/1 (Mart 2010): 209-240.

- İzzetbegoviç, Aliya. *İslami Yeniden Doğuşun Meseleleri*. Çev. İbrahim Hakan Aydoğan ve Azra Aydoğan Blekiç. 1. bs. İstanbul: Ketebe, 2020.
- Jung, Carl Gustav. *Psikolojik Tipler, Psikanaliz Serisi 4*. Çev. Nur Nirven. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019.
- Köktaş, Mehmet Emin. *Türkiye’de Dini Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.
- Martı, Huriye. *Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*. 2. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Mathews Ian. *Sosyal Hizmet ve Maneviyat*. Çev. Nebile Özmen. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017.
- Punch, Keith F. *Sosyal Araştırmalara Giriş (Nicel ve Nitel Yaklaşımlar)*. Çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan ve Zeynep Akyüz. 2. bs. Ankara: Siyasal Kitap, 2011.
- Rubin, Allen ve Babbie Earl R. *Research Methods for Social Work*. 7. bs. Belmont, USA: Cengage Learning Products, 2011.
- Seyyar, Ali. *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010.
- Seinfeld, Jeffery. “Spirituality in Social Work Practice.” *Clinical Social Work Journal* 40/2 (2012): 240-244.
- SHK, (Sosyal Hizmetler Kanunu). Resmi Gazete 18059 (27.5.1983), Kanun No. 2828/md.3.
- Tunç, İsmet, *Dinde İyi ve İyilik*. İslam Medeniyetinde Sosyal Hizmetler. ed. Yakup Akyürek vd. 485-495. İstanbul: Ensar Yayınları, 2024.
- Tomanbay, İlhan. *Sosyal Çalışma Sözlüğü*. Ankara: Selvi Yayınları, 1999.
- Ünal, Vehbi. “Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet.” *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/2 (Haziran 2021): 597-618. <https://doi.org/10.18505/cuid.879254>
- Yapıcı, Asım ve Ali Koçak. “Türkiye’de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta-Analitik Bir Değerlendirme.” Ed. Hayati Hökelekli. *Din Değerler ve Sağlık*, 65-117. İstanbul: Dem Yayınları, 2017.